

Gravenhage over het bedoelde 'eerlijk delen' discussieerden of kibbelden. Toch vormden Willem en Betsy een geweldig team: zonder zijn vrouw zou Groen nooit de man geworden zijn die hij was.⁶

Het feit dat 'vrouwen in het Réveil' nooit als afzonderlijk thema bestudeerd is, betekent natuurlijk niet dat haar rol in deze beweging nooit is opgemerkt. In veel studies over het Réveil worden daarover opmerkingen gemaakt.⁷ Ik behoeft voor dit laatste slechts te wijzen op de bijdragen aan de Réveilstudiedag van 2000, die gewijd was aan het thema 'Het Réveil in de praktijk'. Wel valt het op dat dankzij de opkomst van de vrouwenstudies de relatie tussen vrouwen en mannen binnen het Réveil steeds uitdrukkelijker gethematiseerd wordt. Zo eindigt de tijdens genoemde studiedag geleverde bijdrage van P.A. de Vries, over 'Kuisheid voor mannen. Het Réveil van prostitutiebestrijder Hendrik Pierson (1834-1923)', heel kenmerkend aldus: 'was Pierson de *grote man* achter de prostitutiebestrijding? Die vraag kan tot op zekere hoogte positief worden beantwoord, maar zijn grootheid in dit opzicht had duidelijke grenzen. Ze mag ons niet het zicht ontnemen op de belangrijke, zelfs doorslaggevende rol van *grote vrouwen*'.⁸

Réveilvrouwen tegen de slavernij

De eerste bijdrage die hier volgt is gewijd aan de rol van Nederlandse vrouwen, en met name die uit de Réveilkring, in de strijd tegen de slavernij. De auteur, M.J. Janse, onderzoekt met name twee adressen van vrouwen: één dat rond de jaarwisseling van 1841-1842 in Rotterdam werd opgesteld en een adres dat in 1855 door Amsterdamse vrouwen naar koning Willem III gezonden werd. Haar conclusie luidt: 'De vrouwen in de lagere sociale strata van het Réveil hadden een veel grotere bewegingsvrijheid dan zij die tot de sociaal-economische elite behoorden'. 'Werd', zo vraagt zij zich vervolgens af, 'het karakter van het Réveil en het handelen van de Réveilmensen niet, veel sterker dan wel wordt aangenomen, bepaald door standsbewustzijn dan door religieus bewustzijn?' Vanwege de problemen waarop zij bij haar onderzoek gestuit is, stelt ze de vraag of er 'niet veel meer onderzoek gedaan zou moeten worden naar de gewone Réveilman en Réveilvrouw'.

Janse sluit daarmee aan bij hetgeen Kluit in 1957 constateerde: 'Het Réveil heeft ook 'de kleine man' in zijn midden gehad. Maar die kleine man hebben wij nog niet geheel thuisgebracht'. Kluit wees in dat verband ook op de soms moeizame omgang tussen Betsy Groen van Prinsterer-van der Hoop en de vrome 'Vrouw de Bruin'. De laatstgenoemde vertelde mevrouw Groen veel over hetgeen zij be-

6. Vgl. R. Kuiper, *'Tot een voorbeeld zult gij blijven'* Mr. G. Groen van Prinsterer 1801-1876, Amsterdam 2001.

7. Een enkele keer is afzonderlijk aandacht besteed aan een vrouwenleven in de Réveilkring. Ik denk hier vooral aan de publicatie *Dagboekje van Hanna da Costa-Belmonte*. Bewerkt en toegelicht door dr. O.W. Dubois, Heerenveen 2002.